

УДК 37.036:372.3

*Людмила Мерзлюк,
старший викладач Уманського
гуманітарно-педагогічного
коледжу ім. Т.Г. Шевченка*

КРЕАТИВНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МУЗИКИ

У статті актуалізується проблема креативного розвитку дітей дошкільного віку засобами музики. Акцент зроблено на процесі організації занять з музики в дошкільних закладах, запропоновано етапи організації процесу слухання музики та подано методичні рекомендації щодо формування креативного мислення у дітей.

Ключові слова: розвиток, дитина дошкільного віку, креативне мислення, слухання музики.

В статье актуализируется проблема креативного развития детей дошкольного возраста средствами музыки. Акцент сделан на процессе организации занятий по музыке в дошкольных учреждениях, предложены этапы организации процесса восприятия музыки и методические рекомендации по формированию креативного мышления у детей.

Ключевые слова: развитие, ребенок дошкольного возраста, креативное мышление, прослушивание музыки.

The article is devoted to the problem of creativity of preschool-year Children by means of music. The attention is focused on the process of lessons' organisation in pre-school establishments. Stages of organisation and methodological recommendations are given in the article.

Key words: development, child under school age, creative thinking, music listening.

Розвиток музичного сприйняття і формування креативного мислення є одними із найвідповідальніших завдань на занятті музики у дошкільному навчальному закладі, центральною проблемою музично-естетичного виховання дітей дошкільного віку. На нашу думку, найбільш ефективним варіантом розв'язання даної проблеми є орієнтація на креативний розвиток особистості. Це стосується як дитини дошкільного віку, так і вихователя, що її виховує. Головною особливістю креативного розвитку особистості дитини є те, що такий розвиток непередбачає спеціальних методів впливу на людину, а носить цілком добровільний характер.

Важливу роль у вихованні творчої особистості відіграє мистецтво. Саме воно покликане пробудити ті сили людини, що досі лишалися незат-

ребуваними і можливо, участь яких сприяла б розвитку та формуванню її креативних здібностей. Окрім того, мистецтво виховує внутрішню та зовнішню культуру особистості. Застосування мистецтва у формуванні креативної особистості дитини дошкільного віку дасть можливість активізувати навчально-пізнавальну діяльність дитини та підвищити загальний рівень естетичного розвитку.

Особливу значущість останнім часом мають питання креативного розвитку особистості дитини засобами музики. Немає сумніву, що музика позитивно впливає на роботу мозку, змінює емоційний стан людини, активізує енергетичні процеси організму і направляє їх на його фізичне оздоровлення. Окрім того, як встановили американські дослідники, музикою можна змінювати ріст клітин мозку: прискорюючи ріст клітин, які відповідають за людський інтелект, підвищується інтелектуальний розвиток особистості, а підвищуючи активність інших клітин мозку, можна підвищити загальний розумовий та творчий розвиток особистості.

Якщо говорити про пізнання життя, формування активного спілкування, емоційного прояву, виховання характеру та цілісного погляду на оточуючий світ, то це особливо важливо для дітей раннього й дошкільного віку. Саме музика, емоційно впливаючи на підсвідомому рівні, допомагає дошкільникам розібратися з великим колом таких різних дуже важливих для дітей-шукачів питань, тому необхідність впливу на розвиток дитини з самого народження засобами музики є очевидною.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що питання креативного розвитку дитини дошкільного віку є надзвичайно актуальним в наш час, що зумовлено соціально-економічними змінами в сучасному суспільстві. Розробці проблеми виховання творчих здібностей засобами природи, музики, художнього слова тощо присвятили свої праці українські та зарубіжні вчені – С. Анічкін, Д. Кабалевський, Л. Коваль, Т. Левченко, Б. Лихачов, Г. Петрова, О. Сухомлинська, В. Сухомлинський та ін. Аналіз сучасних досліджень у галузі музичної педагогіки надає нам можливість виявити нові підходи в науково-теоретичному обґрунтуванні моделей музично-естетичного виховання та розвитку творчих здібностей, визначити комплекс структурних компонентів, основою яких стали дослідження Ю. Алієва, Н. Білявіної, І. Беспалько, Н. Гузій, Н. Коваленко, Л. Куленко. Серед зарубіжних дослідників над проблемою креативного розвитку особистості дитини також працювали: К. Бюлер, А. Гезел, Дж. Уотсон.

Музично-естетичне виховання, а особливо музичне навчання та виховання дітей дошкільного віку, спонукає до виявлення та розвитку спеціальних здібностей, якими є креативні. Б. Теплов підкреслював, що точнішим було б обговорення не загальної та спеціальної обдарованості, а загальних та спеціальних моментів обдарованості, до яких він відносить креативність.

На нашу думку, *креативність* – це сукупність тих особливостей

психіки, які забезпечують продуктивні перетворення в діяльності особистості, розвиваючись і з'єднуючись з її провідними мотивами і виявляючись як здатність до продуктивної зміни.

Проблемою креативного розвитку особистості займалися такі українські педагоги, як: Ш. Амонашвілі, Л. Вигоцький, Н. Вітлугіна, А. Костюк, С. Науменко та інші. Л. Виготський писав: «Перш ніж ти хочеш залучити дитину до якоїсь діяльності, зацікав її нею, потурбуйся про те, щоб виявити, що вона готова до цієї діяльності, що в неї напружені всі сили, необхідні для цього, і що дитина діятиме сама, вчителєві ж лишається тільки керувати й спрямовувати цю діяльність» [5, с. 118]. Серед предметів мистецького циклу музика є найдивовижнішим, найтоншим засобом залучення до добра, краси, людяності. «Значення музики в школі далеко виходить за межі мистецтва, – вказував Д. Кабалевський. – Так само, як література і образотворче мистецтво, музика рішуче втручається в усі сфери виховання й освіти підрастаючого покоління, будучи могутнім і нічим не замінним засобом формування їх духовного світу» [3, 195].

Творчий розвиток відкриває перед дитиною перспективи застосування своїх знань, умінь та навичок не лише в особистісній, але й соціальній сфері. З огляду на зазначену актуальність проблеми, *метою* статті є дослідження креативного розвитку дітей дошкільного віку засобами музики.

Музика – це мистецтво, яке відображає дійсність, всі складнощі і суперечності світу. Важливу роль у ній відіграють почуття, емоційна сфера. Музичний образ настільки багатозначний, наскільки багатозначні й складні почуття людини. Спираючись на образність мислення, використовуючи прихильність до творчості, природні музичні задатки та нахили, пісенно-ігровий дитячий фольклор позитивно позначається на роботі мозку малюків. Стимулюючи мистецько-художні здібності, які мають емоційно-рухову природу, проявляються дуже рано і становлять основу психічного розвитку дитини, розвивається музичний потенціал, активізуються енергетичні процеси організму дитини. Велика сила музики – в її активному характері: вона ніби змушує себе слухати, проникаючи в свідомість, збуджуючи емоції, викликаючи почуття, стаючи стимулом до розвитку креативності особистості.

Однією із умов ефективної організації для креативного розвитку дитини засобами музики є створення у слухачів відповідного настрою, тобто установки, на сприймання музики є важливою умовою для формування творчого сприймання музики. Положення теорії установки мають важливе значення для керування процесом музичного сприймання та формування у дитини дошкільного віку креативного мислення під час слухання музики. Вони є основою передбачення поведінки дітей, програмування їхньої діяльності під час музичного заняття. Від художньо-пізнавальної установки, створеної педагогом у дітей, залежить зміст думок і почуттів, образів і

асоціацій, що виникають у їхній свідомості.

Особливістю педагогічної ситуації є те, що вона або спеціально створюється вихователем відповідно до змісту конкретної діяльності, або ним ураховується ситуація, що виникла. Ситуація сприймання музики визначається багатьма чинниками, які можуть посилювати або послаблювати вплив музики на мислення дитини. Конкретний акт сприймання залежить, передусім, від емоційного стану дітей на занятті, їхніх інтересів і прагнень під час прослуховування музики. Отже, необхідна ситуація створюється, передусім, самим музичним твором, а також частковою установкою на спрямованість дій саме в цій ситуації. При цьому художній твір тим ефективніше впливає на дитяче мислення, чим тісніше він пов'язаний з особистим досвідом слухача [10, с. 136].

У педагогічному аспекті виділяють три типи емоції, які можна співвіднести з триступеневою структурою музичного сприймання, яку умовно розрізняють дослідники О. Рудницька та Т. Завадська, підкреслюючи їхню важливість та специфічність у формуванні перцептивних та інтелектуальних умінь музичного пізнання: 1. «Емоції вираження», в яких виявляється безоціночне недиференційоване ставлення до музичного мистецтва, яке ґрунтується на інтуїтивних відчуттях», що відповідають перцептивному сприйманню музичних звучань, їхньому слуховому розрізненню. 2. «Емоції переживання» – усвідомлення особистісного смислу музичного твору, на основі яких здійснюється розуміння виразно-змістовного значення музики. 3. «Емоції співпереживання», які характеризуються злиттям суб'єктивного переживання з позицією автора й виконавця, внаслідок чого здійснюється естетична оцінка й інтерпретація емоційно-образного змісту музики [11, с. 79].

За умови правильної організації процесу сприймання музики, продуманого вихователем заняття можна забезпечити наступний етап у формуванні креативного розвитку особистості дитини дошкільного віку. Вирішенням для цього етапу буде врахування вихователем міжпредметних зв'язків при плануванні розкладу занять. Зокрема, йдеться про те, що педагог може запропонувати дітям намалювати образ, який у них виникає під час сприймання певного музичного твору. У деяких випадках доцільно проводити комбіновані або інтегровані заняття з музики.

Ще однією з умов забезпечення креативного розвитку дитини засобами музики є правильна, логічна, емоційно забарвлена розповідь вихователя не тільки про музичний твір, але й про образ, який хотів передати автор. Креативне мислення дитини буде стимулюватися описом та розповіддю самого вихователя, тому в даній ситуації важлива підготовка вихователя не тільки до розповіді, але й спонукання дітей до творчого, образного мислення; педагог повинен вміти не тільки зіграти твір та розповісти про нього, але й запропонувати дітям відтворити його на дитячих музичних інструментах, спонукати їх до створення власних музичних етюдів, щоб ди-

тина вчилася передавати свої емоції засобами музики, вміла висловлюватися про образи, які вона створює, спробувала передати образи через пісню, яка теж може бути складеною самою дитиною. У цій ситуації надзвичайно важливим є особистісний підхід до вихованця, необхідно підтримати дитину в її творчих пошуках, навіть якщо твір, складений нею, не є ідеальним, необхідно допомогти дошкільнику у вдосконаленні її власного музичного твору. На жаль в сучасних дитячих садках дуже рідко ведеться практика такої роботи з дітьми, зазвичай все що отримує дитина на заняттях з музики у дошкільному закладі обмежується лише слуханням та сприйманням музичного твору.

Креативний розвиток особистості на сучасному етапі розбудови нашої держави є вимогою часу, оскільки лише інтегрована, творча, конкурентоспроможна особистість здатна ефективно діяти в заданих соціально-економічних умовах. Важливо пам'ятати, що креативність людини закладається ще з раннього віку, тому не слід нехтувати навчанням та вихованням дітей дошкільного віку всіма можливими засобами для розвитку її креативного мислення. Проведений нами аналіз виявив, що музичні засоби є одними з найбільш ефективних для формування творчого потенціалу дошкільників. Проте, враховуючи особливості організації дитячої музичної діяльності, специфіку музичних занять у дошкільних закладах та проблему керування процесом музичного сприймання, постає питання про те, яким чином численні впливи, як організовані й передбачувані, так і стихійні, непередбачувані, можуть сприяти процесу креативного розвитку особистості дитини. З огляду на це розглянуті та проаналізовані питання свідчать про недостатню розробленість даної проблеми, що становить перспективу нашого подальшого вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асаф'єв Б.А. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании. – 2-е изд. – Л.: Музыка, 1973. – 144 с.
2. Ветлугіна Н. Музичний розвиток дитини. – К.: Музична Україна, 1997. – 94 с.
3. Вопросы музыкальной педагогики: Сборник научных трудов. – М.: МГПИ им. В.И. Ленина, 1980. – 131 с.
4. Восприятие музыки: Сб.ст. / Ред.-сост. В.М. Максимов. – М.: Музыка, 1980. – 256 с.
5. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Под ред. В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1991. – 480 с.
6. Коваль Л.Г. Виховання почуття прекрасного. – К.: Музична Україна, 1983. – 224 с.
7. Костюк А.Г. Эстетические аспекты восприятия музыки // Проблемы музыкальной культуры. – К.: Муз. Украина, 1989. – Вып. 2. – С. 143–156.

8. Левчук Л.Т. Західноєвропейська естетика ХХ століття: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1997. – 224 с.
9. Науменко С.І. Психологія музикальності та її формування у молодших школярів: Навч. посібник. – К.: НДПІ, 1993. – 180 с.
10. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання: Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 256 с.
11. Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць / Ред. колегія О.П. Щолокова та інші. – К.: НПУ, 2000. – 181 с.
12. Теплов Б.М. Избранные труды: В 2-х т. – М.: Педагогика, 1985. – Т. 1. – 328 с.
13. Художественное творчество. Вопросы комплексного изучения / Отв. ред. Б.С. Мейлах. – Л.: Наука, 1983. – 287 с.